

Bronisław W. Zubert

"La vida consagrada en la Iglesia latina. Estatuto teológico-canónico", Tomás Rincón-Pérez, Pamplona 2001 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 45/1-2, 285-290

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomás Rincón-Pérez, *La vida consagrada en la Iglesia latina. Estatuto teológico-canónico*, Pamplona 2001, ss. 329.

Problematyka „prawa zakonnego” niezmiennie interesuje kanonistów, czego dowodzą liczne opracowania monograficzne i artykuły. Wśród nich należy z zadowoleniem odnotować kolejną publikację – całościowy komentarz do prawa o instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego – T. Rincóna-Péreza, znakomitego kanonisty Wydziału Prawa Kanonicznego na Uniwersytecie Navarra w Pamplonie.

1. We **Wstępie** (s. 19-23) Autor nawiązuje do eklezjologii Soboru Watykańskiego II stwierdzając, iż charakteryzują ją m. in. dwie pryncypialne zasady, które w kanonistyce zalicza się do konstytucyjnych, a mianowicie fundamentalna równość wszystkich członków Ludu Bożego i różnorodność oraz komplementarność powołań, charyzmatów, warunków życia, posłannictwa kościelnego itp. Równość wynika z sakramentu chrztu świętego i została legislacyjnie sformułowana w kan. 208 (por. też KK 32). Na jej podstawie wszyscy wierni posiadają wspólną godność dzieci Bożych, są powołani do świętości i mają obowiązek aktywnej partycypacji w posłannictwie zbawczym, które Chrystus powierzył swojemu Kościołowi. Jest ona ontologicznie uprzednia w stosunku do odmiennych sytuacji prawnych, wynikających z sakramentu święceń czy innych misji eklezjalnych proweniencji charyzmatycznej. Identyczne znaczenie ma zasada różnorodności czy różnaitości (por. KK 32), zdeterminowana jednak przez zasadę hierarchiczności (kan. 207 § 1). Egzystencję wiernych kształtują wszakże nie tylko czynniki sakramentalne, lecz również charyzmatyczne, odnoszące się zarówno do osób posiadających święcenia, jak i bez nich. Dzięki specjalnemu powołaniu i konsekracji, odmiennej od sakramentalnej, osoby te dają: „[...] świadectwo nowemu i wiekiestemu życiu zyskanemu dzięki odkupieniu Chrystusa [...]” (KK 44). W tym kontekście teologicznym T. Rincón-Pérez wyjaśnia istotne zamierzenia swojego studium, poczynając od wyjaśnienia terminów użytych w tytule i zaznaczając jednocześnie, że interesuje go jedynie życie konsekrowane w Kościele łacińskim, a swoją pracę postrzega jako przewodnik pomocny do systematycznego studium na wzór dawnych podręczników prawa zakonnego. W aspekcie treściowym i metodologicznym jest to przede wszystkim praca kanoniczna, lecz z uwzględnieniem – jak na to wskazuje podtytuł – podstaw teologicznych tej formy życia; bez nich rzeczywistość kanoniczna utraciłaby profil eklezjalny. Dowodzi tego już pierwszy kanon (573), w którym – *veluti in nuce* – podane są wszystkie elementy teologiczne i kanoniczne, identyfikujące życie konsekrowane i odróżniające je od konsekracji nabywanej poprzez przyjęcie sakramentu chrztu¹. Dla całościowego zrozumienia fenomenu eklezjalnego, jakim jest

¹ Papież Jan Paweł II wypowiadając się na temat „nowych form życia ewangelicznego” stwierdza: „Aby można było mówić o życiu konsekrowanym, musi być spełnione

życie konsekrowane, wymagana jest właśnie jego definicja teologiczno-kanoniczna. Koreluje to zresztą ze współczesnymi tendencjami do „[...] pełniejszego ukazania *tożsamości różnych stanów życia*, ich powołania i ich konkretnej misji w Kościele” (VC 4). Dlatego w swoim studium Autor usiłuje wyjaśnić tę tożsamość i specyfikę posłannictwa osób konsekrowanych. Przypomina, że nie jest to zadanie łatwe, ponieważ ten rodzaj życia kształtuje wiele elementów o różnej naturze. Jako rzeczywistość charyzmatyczna i teologiczna ma ono także dymensję prawną; kanonista musi przeto dostrzegać owe elementy inherentne w tej formie życia, jeżeli jego refleksje nie mają być jałowe czy odnosić się do abstrakcyjnej rzeczywistości.

2. Autor podzielił swoją pracę na cztery części. Trudno w krótkiej recenzji wyeksponować wszystkie nowe elementy, będące owocem pogłębionych dociekań naukowych Autora nad prawem instytutów życia konsekrowanego². Niektóre wszakże są godne szczególnego odnotowania.

Część I (s. 25-90) stanowi omówienie kwestii ogólnych. Wśród nich warto zwrócić uwagę na następujące:

a) T. Rincón-Pérez podejmuje żywo dyskutowany dzisiaj problem pochodzenia życia konsekrowanego: *ex institutione Christi* czy *ex institutione Ecclesiae*? (s. 28-32). Według jednej hipotezy sam stan życia konsekrowanego, niezależnie od jego historycznych form, pochodzi *ex iure divino* i bez niego Kościół nie może egzystować. Zgodnie z inną hipotezą podział *clerus – plebs* (lub pasterz – trzoda), wynikający z sakramentu święceń, oraz struktura hierarchiczna stanowią element konstytutywny Kościoła i są z ustanowienia Chrystusa; osoby konsekrowane tworzą odrębny stan, lecz nie są elementem konstytutywnym Kościoła. T. Rincón-Pérez w rozumieniu tego problemu dostrzega w ostatnich latach poważną ewolucję doktrynalną i uważa, iż z ustanowienia Bożego Kościół obejmuje również rzeczywistość charyzmatyczną, co wyraźnie potwierdza wypowiedź papieża Jana Pawła II³. Autor przypomina, że chociaż w kontekście enuncjacji papieskiej problem wydaje się być zamknięty, to jednak pozostaje

zasadnicze kryterium, to mianowicie, że specyficzne cechy nowych wspólnot winny być oparte na istotnych elementach teologicznych i kanonicznych właściwych dla życia konsekrowanego” (*Vita consecrata*, nr 6).

² T. Rincón-Pérez jest także autorem komentarza do kan. 573-606 oraz kan. 710-730 w: *Commentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, ed. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, vol. II/2, wyd. 3, Pamplona 2002, s. 1387-1507 i s. 1815-1883.

³ *Vita consecrata*, nr 29: „Teologiczna refleksja nad naturą życia konsekrowanego otworzyła w ostatnich latach nowe perspektywy [...]. W jej świetle ukształtowała się świadomość, że profesja rad ewangelicznych należy niezaprzeczalnie do życia i świętości Kościoła. Znaczy to, że życie konsekrowane, obecne w Kościele od samego początku, nigdy nie zaniknie [...] Wizja Kościoła złożonego wyłącznie z szafarzy i wiernych świeccich nie odpowiada zamiarom jego Boskiego Założyciela, jakie możemy odczytać z Ewangelii i z innych pism Nowego Testamentu”.

jeszcze kilka kwestii, wymagających wyjaśnienia. Do tego zagadnienia nawiązuje on ponownie w dalszej części swego studium (s. 65-66). Sądzę, iż te przemyślenia nie pozostaną bez wpływu na bardziej doktrynalnie umotywowaną interpretację kan. 207.

b) Bardzo cenna jest prezentacja nauczania Soboru Watykańskiego II o życiu konsekrowanym oraz posoborowych refleksji teologiczno-kanonicznych na jego temat (s. 44-81), ze szczególnym uwzględnieniem nauczania papieża Pawła VI oraz Jana Pawła II i takich dokumentów tego ostatniego, jak: *Christifideles laici*, *Pastores dabo vobis*, *Veritatis splendor*, *Vita consecrata*, *Verbi Sponsa*. Autor znakomicie przedstawia tę doktrynalną dokumentację źródłową, którą trzeba obecnie koniecznie uwzględniać we właściwej wykładni obowiązującego Kodeksu.

c) W dużym skrócie zreferowane są prace legislacyjne nad nowym prawem o instytutach życia konsekrowanego (s. 83-90). Ta część dowodzi, z jakimi trudnościami legislacyjnymi musiała się uporać komisja przygotowująca kolejne schematy, aby z różnorodnych dokumentów doktrynalnych i normatywnych przygotować sensowną oraz w miarę jednolitą całość. Każdego zainteresowanego genezą aktualnych regulacji prawnych w tej materii ta partia z pewnością usatysfakcjonuje, ułatwia bowiem szybkie dotarcie do odpowiednich źródeł⁴.

W Części II (s. 91-175) skomentowane zostały kanony odnoszące się do wszystkich instytutów życia konsekrowanego (*Normy wspólne*). Godzi się wyeksponować kilka kwestii:

a) T. Rincón-Pérez wnikliwie szereguje istotne elementy teologiczne i kanoniczne, składające się na życie konsekrowane i odróżniające je od konsekracji wynikającej z sakramentów chrztu, bierzmowania i święceń. Krytycznie zauważa, iż elementy te mieszczą się również w powołaniu wszystkich wiernych do świętości, zakorzenionym w sakramencie chrztu (s. 95). Jednakże o specyfice i tożsamości tej formy życia decyduje publiczna profesja rad ewangelicznych (śluby lub inne święte więzy), będących centralną osią, wokół której toczy się życie konsekrowane (s. 97-99). Używając terminu „publiczna profesja” wydaje się on opowiadać – chociaż *expressis verbis* tego nie wyraża – za opinią tych kanonistów, zdaniem których także zobowiązania składane w instytutach świeckich mają charakter publiczny, chociaż nie powodują wszystkich prawnych skutków ślubów publicznych⁵.

⁴ Autor wskazuje również na problem związany z systematyką Kodeksu. We wszystkich schematach do 1980 r. włącznie cały fenomen asocjatywny w Kościele zamierzano unormować w III części Księgi II pod tytułem *De consociationibus in Ecclesia*. W sekcji I tej części miały być normy *De institutis vitae consecratae*, w drugiej *De societatis vitae apostolicae*, w trzeciej *De aliis christifidelium consociationibus*. W ostatecznej redakcji z racji ekklezjologicznych tej systematyki nie przyjęto (s. 88).

⁵ Zob. B. W. Żubert, *Instytuty życia konsekrowanego i Stowarzyszenia życia apostołskiego*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, t. II, cz. III, Lublin 1990, s. 250-251.

b) Autor mocno podkreśla znaczenie prawa własnego, dodając wszakże, iż jest ono całkowicie autonomiczne: konstytucje każdego instytutu muszą być zaprobowane przez kompetentną władzę kościelną i nie może być ono sprzeczne z *ius commune*. Wszystkie instytuty muszą posiadać kodeks fundamentalny, czyli konstytucje w celu ochrony własnego powołania oraz swojej tożsamości (kan. 589 § 1). T. Rincón-Pérez szczegółowo omawia treść, jaka winna być w nich unormowana. Wiele uwagi poświęca także przystosowaniu prawa własnego instytutów do prawa powszechnego (s. 104-105).

c) T. Rincón-Pérez dość obszernie omawia typologię instytutów życia konsekrowanego, wskazując przy tym na pewne trudności chrystologiczne i eklezjologiczne, jakie nastęrcza podział instytutów zawarty w kan. 577 (tzw. kryterium naśladowania Chrystusa) – także wierni nie konsekrowani, duchowni czy świeccy, mogą radykalnie naśladować Chrystusa, nie zobowiązując się do zachowania rad ewangelicznych *modo religioso* (s. 108). Podobnie podział instytutów na kleryckie i laickie stwarza problemy interpretacyjne, szczególnie gdy idzie o rozumienie terminu *sub moderamine clericorum* (kan. 588; s. 111). Ustosunkowuje się również do propozycji podanych w *Vita consecrata* (nr 60-61), a mianowicie żeby zamiast „instytuty laickie” używać określenia „instytuty braci zakonnych” oraz by wprowadzić nową dystynkcję: „instytuty mieszane” (s. 112-113).

d) Interesujące są refleksje Autora nad uznaną przez prawodawcę „słuszną autonomią”. Wskazuje podstawy eklezjologiczne tej instytucji – zakorzeniona jest ona w *conditio libertatis*, przysługującej każdemu wiernemu – oraz jej zakres, i omawia zróżnicowaną interpretację kanonistów (s. 129-133). Wykładnia egzemplifikacji, zwłaszcza w kontekście autonomii, też nie jest jednolita (s. 129-139). T. Rincón-Pérez ocenia kilka opinii znanych kanonistów (V. de Paolis, J. Gracia Martin, D. J. Andrés, S. Pettinato), stwierdzając w konkluzji, iż w rzeczywistości trudno dzisiaj odróżnić instytut wyjęty od instytutu autonomicznego i na prawie papieskim (s. 139).

e) Pewne zdziwienie budzi bardzo krótki komentarz do prawa o stowarzyszeniach życia apostołskiego (s. 173-175) i umieszczenie go w końcowej partii części II (*Normy wspólne*), jakkolwiek Autor nie kwestionuje systematyki przyjętej w Kodeksie, ani nie deprecjonuje tej formy życia.

Wydaje się, że ta część komentarza – *nota bene* najbardziej obszerna – jest, w porównaniu z innymi opracowaniami, charakterystycznym *novum* recenzowanej książki i zasługuje na wnikliwe studium.

Część III (s. 177-280) stanowi komentarz do prawa o instytutach zakonnych. Autor dokonuje wykładni norm zgodnie z przyjętą w Kodeksie systematyką. Szczególnie cenna wydaje się precyzyjna *explicatio terminorum*, których właściwe rozumienie jest niezbędne do poprawnej interpretacji obowiązującego prawa zakonnego. Tak

np. wnikliwie i w odpowiednim kontekście historycznym, normatywnym i doktrynalnym wyjaśnia on pojęcie „stanu zakonnego” (*orden religiosa*) oraz jego definicję zawartą w kan. 607 (s. 179-187). Podobną akrybią odznacza się wykładnia takich terminów, jak: „dom zakonny”, „zarząd instytutów zakonnych”, „profesja zakonna” itp. Dokładnie eksplikuje też problem klauzury (s. 225-228), uwzględniając najnowsze regulacje prawne zawarte w instrukcji *Verbi Sponsa* z 13.05.1999 r. W świetle tej samej instrukcji oraz adhortacji apostolskiej *Vita consecrata* komentuje on problem apostołstwa instytutów zakonnych oraz ich relację do kościołów partykularnych (s. 233-244). Uważam, iż zbyt „tradycyjnie” – bez uwzględnienia współczesnych sytuacji egzystencjalnych w wielu instytutach zakonnych – dokonuje wykładni kan. 668, zwłaszcza § 3. Nowe eksperymenty czy propozycje legislacyjne w tej skomplikowanej i trudnej, ale ważnej sprawie, wydają się być autorowi nieznane, lub nie są przez niego akceptowane. Pozytywnie za to oceniam komentarz do kanonów o wyłączeniu członków z instytutu (kan. 684-704), jakkolwiek nie wszystkie przepisy w tej materii zostały wyjaśnione z równą dokładnością. Autor krytycznie ustosunkowuje się m. in. do spornej regulacji zawartej w kan. 693 stwierdzając, iż sytuacja ekszakonnika – duchownego, przyjętego przez biskupa tylko *ad experimentum*, jest anomalna, nie podzielając jednak opinii J. Kowala, według którego w tym przypadku indult odejścia nie ma charakteru definitywnego, a raczej jest swoistą formą eksklaustracji (s. 252-253)⁶. Sporo zainteresowania poświęca T. Rincón-Pérez jednej z przyczyn wydalenia fakultatywnego, a mianowicie uporczywemu podtrzymywaniu lub rozpowszechnianiu poglądów potępionych przez Urząd Nauczycielski Kościoła (por. kan. 696 § 1), odwołując się do instrukcji *Donum Veritatis* wydanej przez Kongregację Nauki Wiary w dniu 24.05.1990 r. (s. 262-265). Szczególną uwagę zwraca także na postępowanie formalne, jakie należy zachować przy wydaleniu zarówno obligatoryjnym, jak i fakultatywnym, oraz na dekret wydalenia i jego skutki prawne (s. 266-277). Słusznie zauważa, że ustanie ślubów, będące jednym ze skutków prawnego wydalenia (kan. 701) nie jest dyspensą, lecz następuje *ipso facto* na mocy samego prawa, zaś w optyce penalnej w dawnym Kodeksie wydalenie było traktowane jako kara poprawcza, w obecnym natomiast jak kara windykatywna.

Część IV (s. 281-324) poświęcona jest prawu instytutów świeckich; znowu najbardziej twórcze są tu eksplikacje pojęć. Autor akcentuje, iż dla instytutów świeckich charakterystyczne, a zarazem współlistotne, są konsekracja i świeckość. Konsekracja implikuje uwzględnienie wszystkich elementów określonych w kan. 573, przede wszystkim zaś formalną profesję trzech rad ewangelicznych *coram Ecclesia*. Świeckość natomiast wyraża się w formule *in saeculo et ex saeculo*, stanowiąc owo charak-

⁶ J. Kowal, *Uscita definitiva dall' istituto religioso dei professi di voti perpetui. Evoluzione storica e disciplina attuale*, Roma 1997, s. 231-237.

terystyczne *quid proprium* instytucji świeckich. Niezależnie od tego pewne trudności, nie tylko zresztą jego zdaniem, nastręcza poprawna wykładnia kan. 711, szczególnie *passus*: „[...] członek instytutu świeckiego mocą swojej konsekracji nie zmienia własnej pozycji kanonicznej w Ludzie Bożym, świeckiej lub duchownej [...]” (por. też kan. 207 § 2). W konkluzji do interpretacji tego stwierdzenia Autor podkreśla, że: a) świecki charakter, o którym tu mowa, bez wątpienia nie jest tożsamy z „świeckością” wiernych, jakiej nabywają przez konsekrację chrztu; członkowie instytutów zakonnych i świeckich partycypują w tej samej rzeczywistości – należą do *status consecratorum*, jakkolwiek nie w sposób identyczny i nie z tą samą „intensywnością”; b) „świeccy konsekrowani” żyją w świecie i zobowiązani są do apostołatu w świecie, ale wśród różnych sposobów chrześcijańskiej egzystencji ich stan jest bardziej radykalną formą życia (s. 286-289). Ciekawe są również uwagi Autora na temat inkardynacji duchownych – członków instytutów świeckich (s. 288-291).

3. Sądzę, iż nieco obszerniejsza prezentacja kilku bardziej interesujących fragmentów publikacji T. Rincón-Pérez'a wystarczyłaby przekona zainteresowanych kanonistów do wnikliwego zapoznania z nią. Należy on do tych, których – moim zdaniem – nie można pominąć przy aktualnej i naukowo pogłębionej eksploracji tej dyscypliny prawa kanonicznego.

Bronisław W. Zubert OFM

Adam S. Ornatka, *Die ermländischen Diözesansynoden 1922 und 1932, Münster i. Westfalen 2001, ss. 262.*

Niniejsza publikacja jest rozprawą doktorską, jaką w 1998 roku przedstawił Autor, kapłan archidiecezji warmińskiej, Radzie Wydziału Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, obecnie Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Promotorem w przewodzie doktorskim był ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski, ówczesny Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego, zaś recenzentami ks. prof. dr hab. Jan Dudziak z Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie oraz ks. prof. dr hab. Marian Fąka z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Dysertacja ta po przetłumaczeniu na język niemiecki została wydana w ramach czasopisma *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde des Ermlands* jako publikacja nr 15.

W pierwszym rozdziale pracy przedstawiono tło historyczne, czyli warunki polityczne, gospodarcze, religijne i prawne, jakie oddziaływały na diecezję warmińską w latach 1922-1932. Pamiętać należy, że omawiana diecezja istniała przez stulecia jako *diocesis exempta*, co w sposób nieunikniony musiało wpływać na prawodaw-